

УДОСКОНАЛЕННЯ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ У ПРОФОРІЄНТОВАНИЙ ШКОЛІ

Постановка проблеми. Вітчизняна середня школа завжди поділялася на загальноосвітню (підготовка до профільованого навчання у ВНЗ) та самостійну професійно спрямовану. ВНЗ ж завжди мали на меті профільовану підготовку спеціалістів різних сфер діяльності. Ця тенденція зберігається й зараз в усьому світі. В Україні вона набула гіпертрофованого вигляду, коли не лише урізноманітнена (за рівнями акредитації) вища, а й здебільшого середня школа директивно й організаційно спрямовується на ранню професіоналізацію. Пропонується якомога раніше готувати випускників, здатних до самостійної чи навіть творчої діяльності за чітко означеним спектром сучасних професій – "Переліком напрямів та спеціальностей підготовки фахівців", їх "ступеневої освіти" за "державними стандартами підготовки фахівців" різних кваліфікаційних рівнів – молодших спеціалістів, бакалаврів, магістрів [1]. Принаймні це стосується насамперед старшої, середньої та вищої школи. Саме про фізичне виховання в такій школі йдеться в нашій статті.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Іншою сталою тенденцією постає поступове скорочення бюджету аудиторного навчального часу. Пропоноване раніше скорочення зараз за "поглиблення реформ в освітній галузі" з директивної перейшло до своєї практично-виконавчої стадії, а саме: навчальні плани ВНЗ усіх рівнів акредитації повсюдно пристосовуються до 30-годинного замість 36-годинного навчального тижня [1].

Та поряд з гіпотетичними перевагами майбутньої (реформованої) школи виникає реальна загроза зниження якості навчання майже за всіма дисциплінами сьогоденної функціонуючої середньої і вищої, частково чи повністю профільованої школи. Ознаки цього зниження вже в наявності. Такий прогноз невблаганно впливає з факту значного кількісного, а саме: на 1/6 або 16,(6)%, скорочення бюджету навчального часу, що сьогодні нічим не компенсоване. Зокрема цей висновок поширюється на рівень фізичного виховання та стан здоров'я учнів і студентів [2, 3]. Наявні фактично доведені дані свідчать про незадовільний стан здоров'я та рівень фізичної підготовки молоді не лише до військової служби та захисту незалежності своєї Батьківщини, а й до навчальної та подальшої трудової діяльності за більшістю із сучасних масових професій [4,5]. Тим часом продовжують точитися лише розмови про різнобічний розвиток, цілеспрямовану підготовленість, міцне здоров'я й витривалу працездатність як основу мотивації і творчого ставлення майбутніх спеціалістів до оволодіння професійною майстерністю. Серед студентської молоді поширюються шкідливі звички, а домінуюча сьогодні у світі світоглядна установка на пріоритет здоров'я відсутня [2]. Таким чином, наявні фізичні і психічні вади в більшості (за статистикою до 97% [3]) випускників мають вирішальний вплив на успішність навчання, якість оволодіння професією, працездатність і взагалі вирішення валеологічної проблеми щодо здорового способу життя як показника цивілізованості держави та соціально-економічного стану суспільства. Такою виявляється плата за недоліки фізичного і морального виховання молоді.

Отже, маємо **потребу-завдання:** вдосконалення фізичного виховання у профільованій середній та вищій школі. Пошук шляхів і засобів не лише компенсації директивно запровадженого скорочення навчального часу і неминучих втрат за сталих традиційних методик фізвиховання, а навіть підвищення рівня останнього та забезпечення понад усе задовільного стану здоров'я учнів і студентів, є об'єктивно нелегким практичним завданням. При його вирішенні не доводиться сподіватися на легкий шлях-спосіб (монометод) і засоби на зразок чудодійної "палички-виручалочки". Означене завдання, що природно виникає за умов покvapливого реформування інерційної системи освіти чималої держави за чужими зразками (та навіть назвами), потребує вельми відповідального (аж ніяк не легковажного) як науково-теоретичного дослідження, так і підтримки та перевірки його висновків практичними діями з застосуванням ускладнених порівняно з сьогоденням засобів, що в реальний (а не віртуальний) спосіб забезпечать упровадження далекоглядних ідей у навчальний процес існуючих середніх і вищих закладів.

Постановка завдання. Мету нашого дослідження складає: пошук шляхів і засобів вирішення означеної соціально-педагогічної та водночас валеологічної проблеми в тій її частині, що стосується планованого та всебічно (методично, організаційно, матеріально)

забезпеченого, зокрема бюджетом навчального часу, підпроцесу фізичного та валеологічного виховання, який супроводжує єдиний навчальний процес у будь-якому навчальному закладі.

Виклад основного матеріалу. Ця стаття містить лише витoki дослідження та первісні висновки. Вони базуються на наявних і відомих нам дослідженнях інших авторів, що не завжди узгоджені між собою і потребують насамперед свого поєднання й узагальнення за чітко окресленою метою-ідеєю. Остання має мати науково-методологічні підґрунтя, історичний шлях розвитку та бути доступною всебічному аналізу-синтезу (бажано кількісно-якісному кваліметрично забезпеченому) сучасних даних. Ускладнюючою обставиною є належність означеної проблеми та виділеної її складової до надскладної людинознавчої сфери, що вимагає поєднання парадигм природничого та гуманітарного її дослідження. Організація ефективного навчально-виховного процесу в умовах суворо лімітованого бюджету часу сумісної аудиторної праці вихователя й вихованців завжди лишалася одним із головних завдань педагогічного менеджменту. Його практичне рішення для сучасної школи, середньої чи вищої, загальноосвітньої чи професійної, продовжує лишатися проблематичним. Це пов'язане з досі не подоланими за предметного та профільованого навчання труднощами здійснення на практиці комплексного або системного підходу до рішення різноякісних завдань, що постають і динамічно змінюються перед освітніми закладами. Досі не подолані також суб'єктивні непорозуміння між окремими менеджерами та їх групами, а саме: вчителями-предметниками і спеціалістами різних професій. Адже від тих і інших вимагається не лише бажання до порозуміння (толерантність), але й здатність до одночасного охоплення складових різноманітних комплексів освітніх задач. Остання базується на різнобічній компетентності педагогічних менеджерів. Потрібні широко освічені універсали, а не вузькопрофільовані спеціалісти.

Таким чином, маємо замкнене коло діалектичних протиріч. Тому можна вважати теоретично та досвідно доведеним, що жодний розподіл обмеженого навчального часу не в змозі задовольнити всі вимоги до сучасного багатоцільового навчально-виховного процесу. Подальші намагання перерозподілу часу приречені на неминучу невдачу. Потрібна зміна самого характеру процесу, його якості.

Здійснювані до останнього часу спроби вирішення проблеми міжпредметного та міжпрофесійного узгодження використання наявного часу врешті-решт зводилися до випадків часткового рішення магістральної проблеми шкільного менеджменту, а саме: інтенсифікації (активізації) навчально-виховної діяльності обох сторін-учасників навчального процесу. Серед засобів інтенсифікації можна виділити такі, що носять переважно гносеологічний (методологічний), методичний та організаційний характер, а також ті, що торкаються використання в навчальних цілях тих чи інших матеріально-технічних засобів. Разом вони утворюють технологічні різновиди забезпечення навчально-виховного процесу, що можуть бути традиційними або оновленими, інноваційними за окремих ознак. Обмежені, а часом навіть протирічні можливості окремих способів і засобів інтенсифікації навчального процесу з урахуванням валеологічних вимог до життєдіяльності сторін-учасників, вік яких має широкий за концепції безперервної освіти спектр, примушують сьогодні шукати більш радикальні шляхи і засоби.

Природним є сподівання на можливості всеохоплюючого системного підходу. Сьогодні він набув широкого застосування в теоретичних дослідженнях різних галузей завдяки впорядкованому аналізу-синтезу складних багатофакторних систем. Але він все ще обмежено реалізується у практично спрямованих дослідженнях освітніх систем. Тому причиною не лише надзвичайна складність педагогічних систем, але й відсутність різнобічно компетентних дослідників, що самі зростали в умовах тотальної профільованості. Тому продовжуються численні безсистемні дослідження окремих, не пов'язаних між собою сторін навчального процесу та впливу на нього розрізнених факторів. Проста сума даних таких досліджень не здатна утворити цілісної системи. Все це спричинило ситуацію, що за суто системного підходу в освітній, як і взагалі в суспільній практиці на цей час зроблено до прикрого мало.

Наведені труднощі та багатогранність проблеми інтенсифікації навчального процесу не дозволили досі знайти бажану просту та доступну всім педагогам технологію у складі монометода, монозасоба й організаційної моноформи [6]. Змінивши безліч зовнішніх виглядів (типу алгоритмізації, комп'ютеризації, розвивальної домінанти тощо) і жодного разу не виконавши свого головного призначення, "нова технологія навчання" на зразок "філософського каменя" або "вічного двигуна" так і залишилася нездійсненою мрією багатьох, навіть видатних

педагогів – від Коменського й до наших днів. Та все ж їх численні спроби не минули безслідно – вони є та руда, з якої нащадкам належить здобути золоті краплини істини. Історичний шлях вирішення будь-якої проблеми починається методом "спроб і помилок". І лише з накопиченням досвіду, як позитивного, так і негативного, вже за науковою методологією настає час аналітичних узагальнень і продуктивних висновків. Саме такої фази, на наш погляд, набула сьогодні проблема інтенсифікації навчання. Стає зрозумілим, що остаточне чи однозначне її вирішення стосовно функціональної динамічної системи освіти, що належить до сфери "людина-людина", неможливе. Але можливим здається помітний крок вперед, зокрема в удосконаленні фізичного виховання за сучасних вітчизняних умов освітньої практики. Настав час аналізу й узагальнення думок про шляхи та засоби просування проблеми інтенсифікації, що містять у собі численні літературні джерела. Останні подають проблему в різних аспектах і на різному рівні як теоретичної, так і практичної проробки. Погляди авторів здебільшого не узгоджені та часом протилежні. Насамперед потрібно виділити нечисленні та достатньо загальні (у розумінні міжпредметні та міжпрофесійні) шляхи, що здаються доступними і досить дієвими.

Одним із таких шляхів нам видається широко обговорюваний сьогодні перехід від поширених за кількістю до кількісно обмежених інтегрованих навчальних дисциплін [5,7,8]. Нами пропонується останнє поняття розглядати досить широко, вкладаючи в нього зміст від вузького до необмежено поширеного. Це поширення дозволить, на нашу думку, в ході дослідження поступово нарощувати ступінь інтеграції дисциплінарних утворень. Тоді не виключена можливість шляхом крайнього переходу наблизити розокремлений науковий підхід до бажаного системного. Фактично це означає зближення природничої та гуманітарної парадигм і зняття, на наш погляд, лише історично виниклого протиріччя між науковим аналітико-синтетичним і гуманітарним цілісним розглядом явищ. Збагачення за рахунок об'єднання парадигм методологічного арсеналу дослідження, а також збільшення кількості дослідників, що здатні досягти консенсусу, за рахунок об'єднання досі непримиренних прихильників тієї чи іншої парадигми, суттєво сприятиме успіху дослідження такого надскладного психолого-педагогічного явища, яким постає сучасний навчально-виховний процес. Можливо неуспішність минулих спроб розв'язання освітніх і соціальних проблем кореневим фактором мала саме розбіжність наукової та гуманітарної парадигм.

Інтегровані навчальні дисципліни можливі там, де об'єднання вже назріло, підготовлене попередніми науковими дослідженнями та пройшло апробацію педагогічним досвідом, а також не зустрічає непоборних адміністративних ускладнень. Авторитетним прикладом може служити дисципліна "Сучасна екологія", яка акумулює в собі теорії, що раніше склали розділи біології, геоелекології, політекономії, соціології з узагальненням окремих висновків і досягнутих результатів на філософському (біосферному, ноосферному, космічному) рівні [8]. "Інтегрування" знань задля сфери "людина-природа" сьогодні виглядає багатообіцяючим і здатним до поширення на обговорювану нами проблему. Воно вже знаходить своє практичне застосування [8]. Про аналогічні спроби задля найскладнішої психолого-педагогічної сфери "людина-людина" розмови точаться дуже давно, принаймні півтора століття. Ідею педагогічної антропології започаткував К.Д. Ушинський [9], підтримав Б.Г. Ананьєв [10], продовжив його учень Б.Ф. Ломов [11], що поєднав ідею інтегрування знань із людинознавчих наук із системним підходом. Нарешті в наш час чітко й аргументовано основи психологічної антропології виклав В.І. Слободчиков [12]. Ідея вже тривалий час мала і має зараз багатьох компетентних у людинознавчих науках прихильників. Однак стосовно освітньої та суспільної практики поки що зроблено до прикрого мало. Можливо це пов'язано не лише з ідеологічною боротьбою, а й з тим, що в попередньому, успішно продвинутому випадку тон задавали і задають природничі науки з їхнім дієвим гносеологічним методом наукового пізнання. Саме вони породили науково-технічну революцію, котра успішно продовжується й зараз. Тоді як у сфері освіти, зокрема в її фізвиховному та валеологічному аспектах, які катастрофічно назріли й стали ледве не найбільш актуальними, передували переважно науки суспільні з їх гуманітарною парадигмою. Остання недовіркою ставиться до аналітично-синтетичного наукового дослідження й домагається "цільного" розгляду явищ, що через плюралізм поглядів дозволяє сповзання до "замовного" волюнтаризму. Слід зазначити, що деякий час (70-80 роки) зближення парадигм природничого та гуманітарного дослідження мало місце у вітчизняній фізвиховній теорії, що опиралася на успішну спортивну практику. Це спричинило появу самостійної навчальної та наукової дисципліни "Загальна теорія підготовки спортсменів у олімпійському спорті", що є іншим прикладом "сучасних інтегративних наук" із

"міждисциплінарним підходом" та "інтеграцією емпіричного матеріалу суміжних наукових дисциплін у власне знання" [7]. Автору довелося брати участь у тоді широкомасштабних дослідженнях, що велися під загальним керівництвом В.Н. Платонова. Та вже у другій половині 90-х років минулого століття вони були покvapливо згорнуті під впливом перш за все ідеології тотальної "гуманітаризації" на західний лад.

Таким чином, у вивченні такого складного явища як людина з її стосунками, мотивованою діяльністю та поведінкою, суспільним буттям і недосконалою (у розумінні суперечливою) свідомістю суспільні науки та практика далі плюралізму поглядів і часом протилежних думок на ділі так і не пішли. Однак спроби створення "психолого-педагогічної антропології" продовжуються, тому що актуальним визнано необхідність розв'язання кричущого протиріччя між фізичним розвитком і станом здоров'я та все більше інтелектуалізованою діяльністю "комп'ютеризованої" людини, цієї фізично деградуєючої "самоцінності" сучасного соціуму. Тому цілком природно, що триває зростання гіподинамії життя та соціально обумовлене погіршення здоров'я сучасної людини одночасно з проблемою екології висувають також проблему фізвиховання та валеології. Як же сприйняти це подвійне навантаження шкільній освітній практиці, що повинна функціонувати невпинно й успішно за будь-яких соціально-економічних умов? Де знайти резерв часу при його загальному скороченні? Яка доступна інтеграція знань, що належать до обов'язкового стандарту освіти і розрослися в "інформаційному" суспільстві, може відбутися вже сьогодні? Всі ці питання чекають на своє вирішення.

Насамперед доцільно звернути увагу на вже розпочаті спроби поєднання навчальних дисциплін, що отримали назву спільних, під проводом фізичного та валеологічного виховання, про які йдеться, наприклад, у статтях [4, 5] і їм подібних. Звичайно, потрібно долати їхню різнорівневність, термінологічну різнорідність, розбіжність передчасних висновків тощо. Тоді можна дійти попереднього висновку, що найближчими із сумісників фізичного вбачаються трудове політехнічне, профорієнтаційне й суто професійне виховання, військова й медична підготовка та інші. Першим кроком на означеному шляху може стати поширена ідея впровадження у професійно зорієнтованих навчальних закладах комплексної, за набутою назвою професійно-прикладної фізичної підготовки – ППФП [5]. Цю ідею апробовують у навчальному процесі за напрямком своєї галузі чимало дослідників із числа творчих учителів та викладачів. У своїх публікаціях вони наводять багато доказів як "за", так і "проти" об'єднання, комплексування, укрупнення конкретних дисциплін традиційного для свого закладу навчального плану, наводять методику й результати своїх практичних інноваційних спроб. Задля ілюстрації можна скористатися міркуваннями, які наведені, наприклад, у роботах [4, 5], надавши їм інтерпретації, що наближує їх до теми нашого дослідження. Для нас важливо, що в них йдеться, по-перше, про наявність особливостей впливу конкретного засобу (наприклад, занять зі спортивної боротьби [4]), а по-друге, про вибір впливових засобів стосовно учнів, що здобувають конкретну професію (наприклад, зварювальника [5]).

Таким чином, стає очевидною доцільність поєднання фізвиховання з профільним у єдиній професійно-прикладній фізичній підготовці – ППФП. За ППФП значно полегшується мотивація інтенсивної праці на користь обом складовим. Передумовою слугує те, що кожний викладач фізвиховання добре знає, на які професії прийшли вчитися його учні. Для організації ППФП йому достатньо звернути увагу на вимоги професії до фізичних якостей, рухливих навичок і психофізіологічних функцій майбутніх спеціалістів. Співставлення їх із можливостями тих чи інших засобів фізвиховання дозволяє відібрати кращі за відповідністю до професії. Нарешті це відповідає професійному обов'язку вчителя фізкультури, перед яким завжди стоїть питання індивідуальної доцільності застосування різноманітних методів і засобів фізвиховання. Викладач завжди піклується про використання аудиторного часу з максимальною користю для учнів.

Зведення в єдину навчально-тренувальну систему ППФП здебільшого самостійних сьогодні загальнофізичної та професійної підготовок є завданням, що помітно складніше за вправ з кожної окремо, яке відбувається останнім часом. Платою за достоїнства (нову якість) ППФП є її поширена варіативність замість узагальнених окремих методик. Вона обумовлена бажанням гармонізації власно фізичної підготовки в навчальному закладі (всебічного фізичного розвитку лише за мети забезпечення належного рівня здоров'я та навчальної працездатності) з набуттям навичок фахової діяльності, котра за різних професій (розподілу праці) неодмінно має свої особливості. Але саме нова якість ускладненої ППФП дозволяє

взаємовдосконалити обидві складові й отримати економію часу, за суттю – інтенсифікацію навчального процесу. Без такого системного ускладнення сьогодні не лишилося помітних можливостей інтенсифікації, на яку змушує обмеження часу аудиторних занять. Реалізація резерву вимагає переглянути методику й засоби досягнення об'єднаних цілей за системного підходу в порівнянні з відокремленими.

Таким чином, системно (у вигляді ППФП) об'єднані фізвиховна та профілююча складові навчання утворюють єдиний структурний елемент-підсистему. Тепер використання численних засобів фізвиховання потребує додаткового розгляду з урахуванням їхнього впливу на професійну підготовленість майбутніх спеціалістів. Більш звужений перелік дієвих засобів складатиметься на підставі порівняння ваги кожного з них у єдиній підсистемі, що забезпечує потрібний рівень фізичного розвитку учнів за передбачуваної професії та обмеженого навчального часу.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Одним із можливих шляхів удосконалення фізичного виховання у профорієнтованій школі вбачається органічне поєднання фізвиховання з професійною підготовкою майбутніх спеціалістів. Воно здійснюється на засадах взаємопроникнення та взаємовпливу, що властиві системному підходу. Можна погодитись із назвою "Професійно-прикладна фізична підготовка" (ППФП) нової інтегрованої дисципліни, яка може розглядатись як етап поширення існуючої тенденції до запровадження інтегрованих дисциплін. Суттєву ознаку ППФП становить інтенсифікація навчальної праці обох взаємодіючих сторін-учасників. Запропонована гіпотеза щодо шляху й засобів удосконалення фізвиховання сьогодні ще не набула широкого визнання. Тому лише попередньо в статті встановлені корені й історичні зв'язки ППФП, наведені загальнотеоретичні міркування та наявні приклади. Першочерговим кроком із реалізації ППФП вбачається уточнення її особливостей у порівнянні з відокремленими складовими екстенсивного процесу шляхом переліку потрібних інноваційних змін.

Потрібне подальше узагальнює дослідження та розробка й апробація засобів забезпечення диференційованих за передбачуваних професій навчальних процесів. Від виконавців – досвідчених викладачів вимагається різнобічна поінформованість із проблем фізичного розвитку та профільної підготовки молоді, а також сучасних екології, валеології та виробничих процесів за новими технологіями.

Список використаних джерел

1. Про організацію навчального процесу у вищих навч. закладах у 2001/2002 навч. році : Лист МОН України № 1/9-261 від 10.07.2001 р. // Освіта України. – 2001. – № 31.
2. Петриченко Л. О. Формування здорового способу життя у підростаючого покоління / Л. О. Петриченко // Наук. записки каф. педагогіки. – Х., 2002. – Вип. 9. – С. 417–423.
3. Бахчеванова І. В. Бути зрозумілим, прийнятним, визнаним / І.В. Бахчеванова, А. М. Демурджан // Наук. записки каф. педагогіки. – Х., 2002. – Вип. 9. – С. 15–19.
4. Огарь Г. О. Вплив засобів боротьби на загальну фізичну підготовку учнів загальноосв. навч. закладів / Г.О. Огарь, В.І. Ласиця // Теорія та практика фізичного виховання. – Х.: ТОВ"ОВС", 2001. – № 3. – С. 41–43.
5. Шевцов В.О. Фізична культура в ПТУ / В. О. Шевцов // Теорія та практика фізичного виховання. – Х.: ТОВ" ОВС", 2001. – №3. – С. 43–44.
6. Разумовский В. Г. Отечественная школа: взгляд со стороны / В.Г. Разумовский // Педагогика. – 1992. – №9-10. – С. 3–7.
7. Платонов В.Н. Общая теория подготовки спортсменов в олимпийском спорте / В. Н. Платонов. – К.: «Олимпийская литература», 1997.
8. Корсак К. Інтегровані предмети проти профанації / К. Корсак // Науковий світ. –2002. – № 11. – С. 12–13.
9. Ушинский К.Д. Человек как предмет воспитания. Опыт педагогической антропологии: пед. соч. в 6-ти томах / К.Д. Ушинский. – М., 1990. – Т. 5.
10. Ананьев Б.Г. О проблемах современного человекознания. – М., 1977. – Гл. 1.
11. Ломов Б.Ф. Система наук о человеке / Б.Ф. Ломов // Вопросы общей, педагогической и инженерной психологии. – М., 1991. – С. 30–50.
12. Слободчиков В.И. Основы психологической антропологии / В.И. Слободчиков, Е. И. Исаев // Психология человека: Введение в психологию субъективности. – М.: Школа-Пресс, 1995.

Ремзі І.В.

Удосконалення фізичного виховання у профорієнтованій школі

У статті обґрунтована можливість удосконалення фізичного виховання у профорієнтованій школі шляхом введення інтегрованої за системного підходу дисципліни "Професійно-прикладна фізична підготовка", встановлені її гносеологічні й історичні корені і зв'язки та особливості за суттю інтенсифікованого навчального процесу.

Ключові слова: фізичне виховання, інтенсифікація навчання, системний підхід, інтегрована дисципліна, профорієнтована школа, навчальний час, навчальні процеси.

Ремзи И.В.

Усовершенствование физического воспитания в профориентированной школе

В статье обоснована возможность усовершенствования физвоспитания в профориентированной школе путем введения системно интегрированной дисциплины «Профессионально-прикладная физическая подготовка», установлены ее гносеологические и исторические корни и связи, а также особенности по сути интенсифицированного учебного процесса.

Ключевые слова: физическое воспитание, активное обучение, системный подход, интегрированная дисциплина, профориентированная школа, учебный час, учебные процессы.

I. Ramsey

Perfecting Physical Education in Professionally Orientated School

The possibility of perfecting physical education in a professionally orientated school is well-grounded in the article. This is done by introducing the system of integrated discipline "Professionally applied physical fitness". There established its gnosiological and historical roots and links. The article gives the particular examples and reasons as far as the introduction of means and tasks into studies in concerned.

Key words: physical education, active education, system way, integrated discipline, vocational orientation school, educational hour, educational processes.

Стаття надійшла до редакції 15.04.2010 р.